

Reformačné hnutie, tridsaťročná vojna, stavovské povstania v Uhorsku

1. Reformácia:

- 1.1 Príčiny vzniku reformácie
- 1.2 Priebeh reformácie v jednotlivých krajinách
- 1.3 Sedliacka vojna v Nemecku
- 1.4 Význam reformácie

2. Protiabsburské stavovské povstania:

- 2.1 Príčiny povstaní
- 2.2 Bočkajovo povstanie
- 2.3 Betlenovo povstanie
- 2.4 Povstanie Juraja I. Rákociho
- 2.5 Vešelénioho sprisahanie
- 2.6 Povstanie Gašpara Piku
- 2.7 Tokolyho povstanie
- 2.8 Povstanie Františka II. Rákociho
- 2.9 Význam povstaní

3. Tridsaťročná vojna

- 3.1 Príčiny vypuknutia vojny
- 3.2 Prvé - české obdobie
- 3.3 Druhé - falcké obdobie
- 3.4 Tretie - dánske obdobie
- 3.5 Štvrté - švédské obdobie
- 3.6 Piate - švédsko-francúzske obdobie
- 3.7 Vestfálsky mier a jeho dôsledky

Príčiny vzniku reformácie:

Na začiatku 16. storočia boli všetci kresťania v západnej a strednej Európe rímskymi katolíkami, ktorí uznávali duchovnú vládu pápeža. Za 50 rokov sa však európsky kontinent rozdelil na katolíkov a na protestantov, teda tých, čo protestovali proti autorite Ríma. Katolícka cirkev, najväčší feudálny vlastník pôdy, bola v stredoveku ideologickou oporou feudalizmu.

Aby cirkev vstúpila jednoduchým ľuďom predstava, že ich osobnosť je „ničotná“ a prinútila ich k tomu, aby sa so svojím postavením zmierili, hlásala učenie o odvekej „hriešnosti“ pozemskej existencie človeka. Cirkev hlásala, že každý jednotlivec nemôže spasť svoju dušu. „Spasť“ a „vykúpiť“ pozemský svet môže podľa katolíckeho učenia len pápežská cirkev, obdarená zvláštnym právom udeľovať vo svete „Božie požehnanie“ prostredníctvom sviatostí.

Najväčšie katolícke duchovenstvo na čele s pápežom si teda robilo nároky na to, aby nastolilo svoju politickú hegemoniu, aby si podriadilo všetok svetský život, všetky svetské úrady aj štát. Katolícka cirkev svoje nároky nielen hlásala, ale ich aj realizovala prostredníctvom svojho politického vplyvu, vojenskej a finančnej moci a využívania obdobia slabosti ústrednej moci. Pápežskí diplomati, vyberači cirkev. daní a predavači odpustkov zaplnili európske zeme.

Tieto nároky budili nespokojnosť dokonca i medzi veľkými svetskými feudálmi.

Priebeh reformácií v jednotlivých krajinách:

Česko:

Vodcom českej reformácie bol Ján Hus. Narodil sa roku 1371 v Prachaticiach a popravený bol 1415.

1400 bol vysvätený za kňaza a pomýšľal len na zmenu cirkvi, no 1409 sa dostal do pápežskej kliatby a kvôli svojmu ostrému nesúhlasu s predávaním odpustkov roku 1412 prišiel aj o priazeň Václava IV, ktorý mal z tohto predaja značné príjmy. Keď pápež zakázal vysväcovanie sviatostí, kým sa bude nachádzať v Prahe, mesto opustil a utiahol sa na vidiek. Bol aj kazateľom. V roku 1415 ho upálili v Kostnici ako kacíra.

Smrť reformátora sa stala impulzom pre vznik mohutného hnutia jeho nasledovníkov v Čechách.

Nemecko:

Reformačné hnutie začalo najskôr v Nemecku, pretože táto rozdrobená krajina, narozdiel od iných, si nedokázala voči katolíckej cirkvi „vydobyť“ žiadne ústupky. Z Nemecka šli prostredníctvom duchovných kniežat a predavačov odpustkov do pápežskej pokladnice obrovské peňažné čiastky. To zjednotilo najširšie vrstvy obyvateľstva v Nemecku.

Za začiatok reformácie sa považuje vystúpenie Martina Luthera vo Wittenbergu 31. októbra 1517 s 95 tézami proti odpustkom, v ktorých žiadal zjednodušenie bohoslužieb, kázne v nemeckom jazyku, prijímanie pod obojím, neuznával sprostredkovateľskú úlohu kňaza medzi Bohom a človekom, vystúpil proti autorite pápeža, proti predávaniu odpustkov, proti celibátu...

Bojoval za obnovenie autority Písma Svätého a tvrdil, že viera je jediným prostriedkom pre spásu duše. Otvorene sa priznal, že vo svojom učení je v mnohom následníkom Jána Husa a prehlásil, že bol kostnickým koncilom odsúdený a upálený nespravodlivo. Obrátil sa dokonca i k tézám českých tábortov a verejne spálil pápežskú bulu, ktorou bol vyobcovaný z cirkvi.

Ideovým vodcom epochy reformácie bol Tomáš Munzer. Vystupoval proti mnohým Lutherovým tézam, odmietal jeho pasívnu pokoru vo svetských veciach. Vyzýval ľudové masy k zvrhnutiu bezbožných kniežat a k zničeniu vlastných utlačovateľov, čo bolo podľa neho cieľom reformačného hnutia.

Roku 1521 sa reformačné hnutie rozštiepilo na rôzne smery, ktoré vyjadrovali sociálne a politické záujmy rôznych tried.

V tom istom roku na rišskom sneme vo Wormse vyzval Karol V. a katolícke kniežatá Luthera, aby odvolal svoje učenie. Luther odmietol a bol vyhlásený za kacíra. Ukryl sa na hrade saského kniežat'a Fridricha Múdreho, kde preložil do nemčiny Nový Zákon.

Munzer sa s Lutherom definitívne rozišiel (názorovo) a vyhlásil sa za pokračovateľa tábortov. Vyzýval sedliacke masy k boju proti vlastníctvu zámožných, z ktorého pochádza utlačovanie ľudu. Hovoril: „Všetka moc musí byť odovzdaná jednoduchému ľudu.“ Jeho snaha dať protifeudálnemu boju ľudových mas politickú orientáciu bola zároveň snahou o revolučné vytvorenie štátnej jednoty.

Anglicko:

Príčinou vzniku anglikánskej cirkvi boli rozpory Henricha VIII. s pápežom. Katolícka cirkev nepovoľovala rozvod. Henrich VIII. sa chcel rozviesť s Katarínou Aragóňskou a oženiť sa s Annou Boleynovou. Preto v roku 1534 v parlamente schválili zákon o supremácii, ktorým sa úplne prerušili akékoľvek vzťahy s pápežom v Ríme.

Švajčiarsko:

V roku 1523 napísal Ulrich Zwingli, kňaz pôsobiaci v katedrále v Zürichu a inšpirovaný Lutherom, 67 káz v ktorých požadoval zmeny vo vierouke, bohoslužbách a organizácii cirkvi. Mestská rada ich prijala a vplyv Zwingliho sa rozšíril v južnom Nemecku a vo Švajčiarsku.

V roku 1536 averejní Ján Kalvín dielo Zásady kresťanského náboženstva, ktoré obsahovalo jeho názory na náboženskú reformu. Kalvinizmus bol prísnejší ako luteránstvo, ale lepšie organizovaný a preto rýchlo získal mnoho konvertitov. V roku 1541 začal Kalvín organizovať ženevskú cirkev podľa svojho Cirkevného poriadku. Cirkev mala mať vlastnú samosprávu a voliť si na synode pastory, učiteľov, starešínov a diakonov.

Sedliacka vojna v Nemecku (1524 - 1526)

Feudáli vyberali od sedliakov rôzne dávky (napr. „odúmrť“, t.j. dávka z dedičstva po zomrelom sedliakovi, peňažná dávka za „povolenie“ k dedeniu, sedliak musel zaplatiť feudálovi dávku, keď predával svoj majetok, alebo odovzdal hospodárstvo inej osobe, okrem toho platil sedliak i dane kniežat'u a cirkevný desiatok a pod.). Sedliak závisel na vlastníkovi pôdy, na „súdnej vrchnosti“, ktorá vykonávala na danom území súdne právo a na feudálovi, za ktorého nevoľníka bol daný sedliak považovaný. Postavenie sedliaka pred sedliackou vojnou bolo hrozné: „Nemohol sa oženiť, nemohol zomrieť bez toho, aby to pánovi zaplatil.“, ako hovorí Engels.

Dane a dávky sa neustále zvyšovali, sedliakom boli skracované práva na užívanie občinovej pôdy, mali zakázané loviť a chytať ryby. Tieto okolnosti viedli k vypuknutiu sedliackej vojny, ktorá je vlastne dôsledkom Lutherovej reformácie. Hlavné príčiny jej vypuknutia: útlak sedliakov, kt. žiadali oslobodenie od robôt na panskom, zrušenie stavovských rozdielov, právo slobodného rybolovu, poľovačky, ťažby dreva...

Vznikol tzv. Sedliacký parlament, kt. požadoval jednotu ríše, oddelenie štátu od cirkvi a reformu cirkvi a tzv. Munsterská komúna (republika), kde si sedliaci vládli sami.

Vojna začala v južnom Nemecku, najradikálnejšia bola v strednom Nemecku (Tomáš Munzer).

Povstanie bolo krvavo potlačené, sedliacke hospodárstva boli vyplienené, čo podlomilo bojového ducha nemeckých sedliakov a silu ich odporu. Siliacemu feudálnemu útlaku, ktorý začal už pred sedliackou vojnou, nestálo teraz už nič v ceste.

Sedliacka vojna skončila teda v neprospech sedliakov. Medzi príčiny ich porážky patrí nejednota názorov, zlá výzbroj, zrada Luthera. Sedliaci nič nedosiahli, bol obnovený a posilnený nevoľnícky útlak.

Význam reformácie:

Vznik nových reformovaných cirkví

Protihabsburské stavovské povstania:

Príčiny povstania:

- Nespokojnosť uhorskej šľachty s Habsburskou vládou
- Snaha Habsburgovcov o hegemóniu v Európe
- Náboženský útlak

Habsburgovci boli ochrancami rímskokatolíckej cirkvi a protireformácie. Podnikali kruté opatrenia proti českým protestantom. Čechom bolo neraz nariadené pod hrozbou konfiškácie majetku a vypovedania z rodnej zeme, aby sa zriekli svojho protestantského presvedčenia. V roku 1556 povolal Ferdinand I. do Čiech jezuitov, ktorý sa tu snažili upevniť moc habsburskej dynastie a bojovali proti reformačnému hnutiu.

Českí luteráni a členovia Jednoty bratskej sa dohodli na spoločnej „Českej konfesii“(vyznání viery), s návrhom na určitú vnútornú samostatnosť protestantskej cirkvi. Habsburgovci nechceli uznať autonómiu protestantskej cirkvi v Čechách. Kráľ Rudolf II., ktorý bol pod vplyvom Španielov a jezuitov, bol pod hrozbou ozbrojeného povstania českých stavov nútený podpísať roku 1609 „Majestát“, ktorým českí protestanti nadobudli právo slobodne vyznávať svoju vieru, verejne konať bohoslužby, stavať svoje kostoly a zakladať svoje vlastné školy. Prevezali aj správu Pražskej Univerzity.

Po tom, čo sa Rudolf II. vzdal českého trónu, sa stal nástupcom jeho brat Matej II., ktorý pokračoval v prenasledovaní protestantov. Jezuiti a katolícke duchovenstvo dali v mnohých mestách a dedinách násilne uzavrieť protestantské kostoly.

Bočkajovo povstanie (1604–1606) - prvé stavovské protihabsburské povstanie. Štefan Bočkaj, sedmohradské knieža sa opieral o hajdúchov, protestantskú šľachtu a Osmanskú ríšu. Prenikli do Zadunajska, Horného Rakúska a na Moravu. Povstanie sa skončilo podpísaním mieru vo Viedni.

Bočkajovo povstanie bolo súčasťou nového vojnového konfliktu medzi Habsburgovcami a Turkami, kt. vypukol r. 1593 a s menšími prestávkami trval 15 rokov. Táto pätnásťročná vojna skončila žitavským mierom, kt. potvrdil úpravu vzájomných hraníc. Turkom zostalo len malé územie na juhu Slovenska.

Betlenovo povstanie (1619–1622) podporovali uhorskí protestantskí magnáti. Gabriel Betlen bol zvolený za uhorského kráľa (korunováciu odmietol). Povstanie skončilo mikulovským mierom.

V rokoch 1623 – 1626 podnikol Betlen ešte ďalšie výpravy na Slovensko (koordinované s priebehom tridsaťročnej vojny a za priamej podpory osmanských Turkov).

R. 1624 podpísal s Ferdinandom II. nový mier vo Viedni a r. 1626 sa zriekol okupovaného územia a kráľovského titulu.

Povstanie Juraja I. Rákociho (1644–1645) - sedmohradského kniežaťa, ktorý sa vyhlásil za ochrancu nekatolíkov, obsadil stredoslovenské banské mestá a prenikol na západné Slovensko. Skončilo sa mierom v Linci.

Mocenské a hospodárske spory medzi uhorskou šľachtou a Habsburgovcami však pokračovali.

Vešeléniho sprisahanie bolo pokusom uhorskej šľachty o zvrhnutie Habsburgovcov. Roku 1666 začal palatín F. Vešeléni formovať opozíciu proti cisárovi. Viedenský dvor sa o pripravách dozvedel a hlavní vodcovia sprisahania boli popravení.

Povstanie Gašpara Piku (1672) - zemplínsky zeman, obsadil Oravský hrad, skončilo popravou 25 zemanov.

Tokolyho povstanie (1678–1686) iniciovali sedmohradskí magnáti, ktorí vytvorili veľkú armádu a na čelo postavili kežmarského magnáta Imricha Tokolyho. Roku 1683 utrpeli Turci (Kara Mustafa) pri Viedni rozhodujúcu porážku

od cisárskych a spojeneckých poľských (Ján Sobieski) vojsk.

Dozvukom povstania boli roku 1687 prešovské jatky, popravy Tokolyho prívržencov.

Povstanie Františka II. Rákociho (1703–1711) - posledné a najväčšie stavovské povstanie. Iniciátormi boli kalvínski obyvatelia Zátisia, ktorí chceli poraziť Habsburgovcov ako baštu katolicizmu. Skončilo sa satmárskym mierom.

Význam povstaní:

1. Habsburgovci potvrdili privilégia uhorskej šľachty - nezdaniteľnosť
2. uhorská šľachta musela uznať Habsburgovcov dedičnými na tróne
3. uhorská šľachta musela súhlasiť, že prejde na katolícku vieru

Protihabsburské stavovské povstania v 17. a začiatkom 18. storočia mali veľmi neblahé hospodárske dôsledky pre vývoj Slovenska a život jeho obyvateľov. Vojenské akcie a celková vnútorná anarchia bránili rozvoju výroby, obmedzovali obchod a odčerpávali majetkovú podstatu miest na vojenské účely. Pod vplyvom vojnového pustošenia sa stále viac prehľbovala sociálna diferenciácia poddaného obyvateľstva. Dochádzalo k vyľudňovaniu nielen jednotlivých obcí, ale aj celých oblastí. Počas stavovských povstaní možno zaznamenať pokles populačného vývoja na Slovensku, ktorý bol ovplyvnený nielen veľkými stratami na ľudských životoch počas bojov, ale aj rozširovaním rôznych chorôb, najmä moru. Mor, ktorý postihol v posledných rokoch povstania Františka II. Rákociho najmä východné Slovensko, si iba v Abovskej a Spisškej stolici vyžiadal okolo 12 tisíc ľudských obetí. Úbytok obyvateľstva od polovice 17. storočia zvyšovali aj hromadné úteky poddaných. Pustošenie nielen svetských i duchovných hodnôt, zvyšovanie útlaku poddaných, zhoršovanie životnej situácie, to boli prejavy sprevádzajúce ozbrojené zápasy uhorskej šľachty s Habsburgovcami v 17. a na začiatku 18. storočia.

Protihabsburské stavovské povstania mali, samozrejme, aj viaceré kladné prvky. V zápase s nemeckým elementom v niektorých mestách na území Slovenska nastalo v týchto obdobiach určité oživenie a posilnenie vplyvu Slovákov. Išlo však zároveň o prirodzený historický proces a preto ani v tomto smere vplyv povstaní nemožno podceňovať. Stavovské povstania priniesli aj určité uvoľnenie náboženského útlaku v mestách. Kladne v tomto smere treba hodnotiť aj niektoré zásahy a politiku Betlena a Františka II. Rákociho. Tieto a ďalšie kladné momenty protihabsburských zápasov 17. a začiatku 18. storočia však môžu do určitej miery zmierniť, ale v žiadnom prípade nemôžu zmeniť vcelku negatívny vplyv protihabsburských stavovských povstaní na vývoj Slovenska a Slovákov v ich dejinnom vývoji.

Tridsaťročná vojna (1618-1648)

Príčiny vypuknutia vojny:

V 16. a 17. storočí nastala v Európe zložitá hospodárska a politická situácia. Rozpory medzi európskymi štátmi viedli k tzv. 30-ročnej vojne, do ktorej sa zapojila celá Európa. Každý štát mal iné dôvody, ktoré ho vtiahli do vojnového konfliktu.

V podstate môžeme určiť 2 hlavné príčiny 30-ročnej vojny:

1. Hospodárske súperenie európskych štátov

Už v 16. stor. sa prejavil nerovnomerný hospodársky rozvoj západoeurópskej krajiny Francúzsko, Anglicko, Nizozemsko a rozvíjal sa nový systém kapitalistickej výroby. Výroba prevyšovala spotrebu a tieto vyspelé štáty potrebovali vyvážať. Preto hľadali nové trhy. Vzrastá záujem o kolónie. Sú totiž zdrojom bohatstva európskych štátov a odberateľom prevyšujúcej produkcie. Vyspelé európske štáty medzi sebou súperia. Cieľom je získať nové územia, kolónie a ovládnuť svetový obchod.

2. Náboženstvo – Reformácia – Protireformácia

V 16. stor. vystúpením Martina Luthera a vznikom protestantských cirkví sa narušila jednota katolíckej cirkvi. Katolícka cirkev a pápež stratili svoje niekdajšie pozície vo viacerých európskych štátoch /Anglicko, Nizozemsko, škandinávské štáty, Nemecko/. Habsburská dynastia, najmä predstaviteľ španielskych Habsburgov Filip II., sa rozhodol obnoviť stratené postavenie katolíckej cirkvi. Zároveň chceli vytvoriť univerzálnu katolícku monarchiu pod španielskym vedením. Hospodárske, politické, náboženské dôvody sa navzájom prelínali a vytvárali zložité vzťahy medzi štátmi, ktoré ich priviedli do 2 vojenských táborov stojacich proti sebe.

Katolícky tábor tvorili španielski a rakúski Habsburgovci, podporoval ich pápež ako predstaviteľ katolíckej cirkvi, nemecké katolícke kniežatá, ktoré vytvorili tzv. Ligu.

Protestantský tábor tvorilo Anglicko, Nizozemsko, Švédsko, Dánsko, nemecké protestantské kniežatá spojené v Únii, česká protestantská šľachta. Pripojilo sa aj Francúzsko, ktoré do tohto tábora priviedlo obavu pred silným habsburským Španielskom.

Prvé české obdobie:

Tridsaťročná vojna sa začala otvorenou habsburskou agresiou proti Čechám, ktorej cieľom bolo vziať českému ľudu zostávajúce práva a podrobiť si ho. Defenestrácia z 23. mája 1618 bola vlastne roztržkou Čechov a Habsburgovcov. Roku 1619 zvolili české stavy za kráľa vodcu Protestantskej únie Fridrich Falckého („Zimný kráľ“). Cisár Ferdinand II. uzavrel spojenectvo s Katolíckou ligou.

Roku 1620 vodca Katolíckej ligy Tilly porazil vojsko českých stavov v bitke na Bielej hore, dôsledkom čoho si Čechy úplne podrobili Habsburgovci. Z Čechov boli vyhnaní kalvinisti a luteráni a boli zakázané nekatolícke bohoslužby.

Druhé falcké obdobie (1620-1625)

Ťažisko vojny sa po porážke českých stavov prenieslo na falcké územie, kde bol roku 1623 Fridrich Falcký porazený. Habsburgovci začali v Nemecku ofenzívu proti Protestantskej únii.

Španielsky a rakúsky Habsburgovci si pod zámienkou oživenia katolicizmu chceli podrobiť škandinávsku zeme a zmocniť sa baltského obchodu.

Tretie dánske obdobie (1625-1629)

Na porážke protestantského Dánska sa podpísal cisár vojvodca Albrecht z Valdštejna, ktorý obsadil severné Nemecko.

Štvrté švédske obdobie (1630-1635)

Nemeckým protestantom prišiel roku 1630 na pomoc švédsky kráľ Gustáv Adolf, ktorý disponoval lepšou armádou (jeho pluky boli vyzbrojené dokonalejšími strelnými zbraňami, bola znížená váha kanónov). R. 1631 porazil neďaleko Lipska Tillyho.

Piate švédsko-francúzske obdobie (1635-1648)

Vstupom Francúzska do vojny sa boje preniesli z Nemecka aj na územie Talianska, Španielska a Španielskeho Nizozemska.

Francúzsko, ktoré s vďaka šikovnej politike kardinála Richelieua dlho dokázalo držať bokom, napokon vstúpilo do vojny proti cisárovi a Španielom na strane Švédska a v poslednej fáze rozhodujúcim spôsobom ovplyvnilo jej priebeh.

Vestfálsky mier a jeho dôsledky:

Tridsaťročná vojna sa skončila roku **1648** **Vestfálskym mierom**, keď Habsburgovci v meste **Munster** uzavreli mier s Francúzskom a v meste **Osnabruck** so Švédskom.

Znamenal:

- Obnovenie platnosti augsburského mieru.
- Švédci získali ústie Odry, Labe, Wesery.
- **Francúzsko** získalo od Habsburgovcov územie **Alsaska** a mestá **Méty**, **Toul** a **Verdun**.
- Vládcovia (asi 300) drobných štátikov Nemecka mohli na svojom území suverénne vládnuť a mohli uzavrieť spojenectvo so zahraničnými mocnosťami, ak to nebolo v rozpore so záujmami cisára a ríše.
- Bola **de iure** uznaná nezávislosť **Švajčiarska** a **Holandska**

Koniec tridsaťročnej vojny našiel **Európu** vyčerpanú, ožobráčenú a vylúdnenu. Hlboký rozvrat zasiahol víťazov aj porazených. Najväčšmi postihnutá bola **stredná Európa**. Porazenými sa stali Habsburgovci, z vojny najviac vyťažilo bourbonovské **Francúzsko**. Vestfálsky mier značne zmenil dovtedajší pomer síl v **Európe** a **Francúzsko** začalo hrať úlohu prvej veľmoci. Hrôzy vojny sa ho dotkli pomerne málo a mier s cisárom mu otvoril cestu k nebyvalému rozkvetu. Habsburská nadvláda v **Nemecku** sa zlomila, posilnilo sa postavenie **Švédska** a **Holandska** v úlohe ďalších rozhodujúcich mocností. Napriek porážke a strate vplyvu v **Nemecku** si Habsburgovci pevne pripútalí dedičné krajiny, medzi ktoré patrilo aj České kráľovstvo.